

זה התחיל בשיחה עם רפי לביא ...

גם האמנות החלה לצרוך צילום: האמנות המושגית ואמנים כמו אורס לוטי (Luthi) יאן דיבטס (Dibbets) כריסטיאן בולטאנסקי (Boltanski) ריצ'ארד לונג (Long) בחו"ל, ובארץ מוטי מזרחי, מיכל נאמן, אפרת נתן, יוכבד ויינפלד, חיים מאור (תלמידים של רפי לביא באופן ישיר או עקיף) דגנית ברסט, מיכאל דרוקס ואחרים - טיפלו והשתמשו בצילום. "רוח הזמן" דיברה וצרכה צילום ולכן נוצר ביקוש גובר ללימוד צילום כמדיום אמנות נפרד. אבל בארץ היה לכך מענה חלקי בלבד. וזאת אחת הסיבות לכך שרבים פנו ללמוד בחו"ל - בגרמניה, באנגליה ובעיקר בארצות הברית. מלחמת יום הכיפורים היתה אף היא קטליזטור לבני הדור, שחיפשו מקום לימוד הרחק מן הארץ המרוסקת.

ב-1973, נפתח חוג לקולנוע ולטלוויזיה באוניברסיטת תל אביב, שם לימדו גם צילום. אני התחלתי ללמוד בו, ב-1974, ב"סמסטר המגויסים", יחד עם לימודי מתמטיקה.

באותה עת יאיר גרבוז במדרשה, הן לסקין ויוסף כהן בבצלאל מלמדים צילום כקורס שירות, במחלקות לאמנות. אלה היו קורסים שנועדו לשרת את האמנות הצורכת צילום. ואילו בבתי-ספר בחו"ל מעמדו של הצילום כתחום אמנות היה עצמאי, מוגדר ומוכר, הן ליוצרים בתחום והן לקהל. בחו"ל, הצילום היה מודע לעצמו, להיסטוריה שלו, והיוצרים פעלו בתחום ללא התנצלות ומתוך הכרה והגדרה עצמית ברורה. כשחזרו תלמידינו מחו"ל, לאחר תום לימודיהם, במחצית השנייה של שנות ה-70, הם מצאו בארץ ניצני פעילות בתחום הצילום האמנותי, אך בעיקר בשדה שמתייחס לצילום המושגי.

בנקודת זמן זו התחילה הגדרה חדשה לתחום בארץ. עיון קצר בתאריכים מגלה זהות בזמנים ובכיוון ההתפתחות. הפעילויות

אני מתחיל דווקא בשנות ה-70, לא מתוך הנחה שלא היה קיים צילום בארץ לפני כן, אלא מתוך התמקדות ובחירה הנשענת על העובדה שבשנות ה-70 וה-80 החלה בארץ פריחתו והתבססותו של מדיום הצילום.

הבחירה הזו נובעת גם ממניעים אישיים לחלוטין: זו התקופה שבה התחלתי לפעול כאמן. ההתייחסות שלי למדרשה היא כאל חקר מקרה (case study). אני קשור למדרשה, למדתי בה מעט, ריכזתי את המחלקה לצילום כעשר שנים, ואני מלמד בה עד היום. ההתמקדות והעדות שינתנו כאן הן, אם כן, ממקור ראשון. גם מנקודת מבט אובייקטיבית, אני סבור שניתן לומר שלמדרשה תפקיד חשוב בהתפתחות האמנות והצילום בארץ, באותן השנים, וגם היום.

אוברטורה

בשנות ה-70 התפשט מדיום הצילום, חדר לתחומים חדשים וכוחו התעצם. מבט עובדתי יבש אל התאריכים (נתונים שאותם אספתי בשיחה עם האנשים המצוינים להלן) מראה שזאת התקופה שבה נפתחו מחלקות לצילום בבתי-ספר ואקדמיות בארץ, הוקמו גלריות לצילום, במוזיאונים התמנו אוצרים לצילום, החלה כתיבה על המדיום ונפתח שיח תרבותי בנושא הצילום.

"השיח עצמו הוא המקום

שבו ידע וכוח מתעצבים הדדית".

מישל פוקו¹

אנשים שמתגוררים בקווי אזורי המגורים החדשים והחדשים יותר
 (אסירי המעטפת) חוזרים לשיקום לא
 במרחקים ארוכים יותר.

רמי לביא, תצלום, טכניקה מעורבת, 1974. Rafi Lavie, photograph, mixed media, 1974.

איך אתה תזהה? במוסיקה יש לך יצירה מנוגנת ויש שוני בביצועים ווירטואוזיות של הביצוע....

אז מה? אין הבדל בין מוסיקה לציור. זה אותו הדבר.

ואיך תזהה על איזה מתלה לכוסות מרסל דושאן הצביע?

ואיך אתה תזהה אם מ'שהו העתיק ציור? אתה לא תזהה.

אבל דושאן אפילו לא מעתיק, כלומר אין לו יכולת ביצוע מדהימה בהעתקה, הוא לוקח באמת משהו קיים ומצביע עליו ובוחר אותו.

זאת אפשרות. אתה יודע כמה זה קיים במוסיקה? רק שבזמנו של דושאן לא היה עדיין טייפ רקורדר. דרך אגב, ג'ון קייג' פיתח את זה. יש מוסיקה מוקלטת, קולאז'ים מהחיים. בשנות ה-40 פיתחו שתי טכניקות - אחת של מוסיקה אלקטרונית, מוסיקה שנעשית על-ידי אוסצילטור, ואחר-כך, יותר מאוחר, סינתיסייזר - מוסיקה שהמקורות שלה אלקטרוניים. ראו בזה משהו מאוד מיוחד, ואני כבר אז, לא בשנות ה-40, בשנות ה-50, כשהתחלתי לעסוק בזה טענתי, שמדובר בסך הכל בעוד כלי. כינור זה לא דבר מלאכותי? פסנתר זה לא דבר מלאכותי? הדבר השני היה, מה שהם קראו, מוסיקה קונקרטי, כלומר דברים שמוקלטים מהחיים. קייג' עשה הרבה דברים. הוא הקליט בצורה מקרית כל מיני קולות והחליט שזאת יצירה מוסיקלית. אנחנו חוזרים פה לסוף שנות ה-60, עם האמנות הקונספטואלית. אז צצו הדיבורים האלה: "כל דבר שמוכרז כאמנות הוא אמנות". ואני אומר, זה מגוחך ולא נכון, כי אתה לא יכול להגדיר מושג על-ידי אותו המושג עצמו. אם אתה אומר שכל דבר שמוכרז כאמנות הוא אמנות, אז אני בא מיד ושואל איך אתה מגדיר "אמנות", בשביל לדעת על מה אתה מכריז כאמנות. זה עניין של לוגיקה פשוטה. אני אומר כך (אני אמרתי את זה אז, בסוף שנות ה-60 תחילת ה-70. אז היה ויכוח, היום, בעיני, זה כבר לא בוויכוח) - אני מוכן לקבל שכל אדם מכריז על משהו כעל אמנות, ובשבילו זה אמנות. אבל אני רוצה, כמו בכל משפט לוגי, גם את אפשרות השלילה. אם ל-x מותר להכריז על דבר כעל אמנות, לי כקהל, כ-y, מותר להכריז עליו כעל לא-אמנות. בזמנו, כשמרק שפס היה מנהל המוזיאון אמרו "אם מרק שפס שם את זה במוזיאון, אז זה אמנות!". ואני אמרתי - "לא! אם מרק שפס שם את זה במוזיאון, בשביל מרק שפס זה אמנות, וזה עדיין לא אומר, שבשבילי, רפי לביא, שבא למוזיאון כקהל, זו צריכה להיות אמנות". אני יכול לבוא למוזיאון ולהגיד "מרק שפס חושב שזאת אמנות, אני לא!" אין אבסולוטי, אין נכון או לא נכון. בדברים האלה, כמו שאמר דושאן, ואני מקבל את זה, כל דבר כמו אסלת בית שימוש ומתלה לכוסות, עשוי להיות אמנות, הוא עשוי גם לא להיות אמנות. מי קובע? אף אחד לא! יש קריטריונים שנקבעים בידי החברה, אבל בדיעבד.

זאת אומרת, אתה יכול לומר שבמאה ה-19 חשבו שדלקרואה הוא "לא אמנות" או "כך אמנות", אבל זה יכול להשתנות מתקופה לתקופה. זה לא רק זה. מה זה במאה ה-19? את מי זה כולל? זה כולל מיליארד סינים? זה כולל את האסקימוסים? הסינים והאסקימוסים, אוכלוסייה גדולה במאה ה-19, לא חשבו שהיצירות של דלקרואה הן אמנות, אז מה? מה זה אומר בכלל? זה אומר שיש קריטריונים שבדיעבד הם היסטוריים, לגבי קבוצות מסוימות. אלה שחשבו שראושנברג הוא אמן, הם אלה שחשבו שראושנברג הוא אמן, ולא יותר מזה. אני יכול להראות לך יותר אנשים שחושבים שראושנברג הוא לא אמן. נקודה. אין שום דבר אבסולוטי! גם לא הזמן. אומרים: "הזמן יוכיח, הנצח", מה זה הזמן? בכמה זמן אנחנו עוסקים? אני ראיית לא מזמן סרט בערוץ 8 איך נוצר העולם לפני 300 מיליון שנה. ומהו בסך הכל זמן האדם, על מה אנחנו מדברים? על הנצח? המונה ליזה, שהיא פסיק קטן בזמן? מה זה נצח? יש לי אנציקלופדיות שיצאו לאור ב-1900, בסך הכל לפני 100 שנה. הערך "ויולדי" שם הוא רק שם ותאריך, "באך" - קטן מאוד, "ליסט" ו"היידן" - ענקים. באנציקלו-פדיות של היום - "באך" ו"ויולדי" - הרבה יותר גדולים מ"היידן" ו"ליסט", זאת אומרת שגם זה משתנה... "רמברנדט הוא הגדול מכולם". היום, אני חושב שיותר יגידו לך שוורמיר הוא הגדול, זה אז! גם הזמן לא קובע שום דבר. הדברים לא מקובעים, אין אבסולוטיות. אמנות היא מה שבעיני זה אמנות. מה שמקנה לי חוויה רוחנית מעבר לאסתטיות.

אם נחזור רגע למוסיקה, חוץ מההתחכמות כמו של קייג' שעושה "יצירה של שקט", הוא עשה את זה כדווקאים... כמה דקות זה היה?

ארבע דקות ו-33 שניות! זה לא סתם, זה מאוד מוגדר. בעיני זו לא יצירת אמנות ובעיני גם לא האסלה של דושאן. אני רואה בזה אילוסטרציה תלת-ממדית לרעיון פילוסופי. הרי דושאן בעצמו אמר, "אני זרקתי להם אסלה בפרצוף והם אמרו - הו! כמה זה יפה!" כלומר הוא עשה הפגנה: "תראו, גם אסלה של בית שימוש עשויה להיות אמנות". היו לדושאן כמה כיוונים: זה לא רק אסלה, שמסמלת מתירנות באמנות, אלא זה גם עצם העובדה שאיש לא נגע בזה. רעיון האסלה בא גם לומר, "רבותי, מה שחשוב באמנות זה הרעיון ולא מלאכת היד", אבל בעיני זאת לא יצירת אמנות. דרך אגב, גם לא בעיני דושאן. אם יש כאלה שאומרים "הו! זה נורא יפה!", אין לי בעיה איתם. אותו דבר גם במוסיקה. אבל לדעתי אין היגיון להציג את זה בתערוכה, ולהגיד "זאת עבודה של דושאן". אם אני הייתי מנהל מוזיאון, הייתי מציג את זה במחלקה הפדגוגית. אני גם חושב שסקיצות של אמנים, כמה שהם גדולים, אין צורך להציג, כי זו לא אמנות. סקיצה בעברית היא פשוט טיטה. כלומר, אתה זורק אותה אחרי שאתה עושה את הציור הטוב. גם אם זה רמברנדט, אני לא הייתי מציג את זה. הייתי

"במה מושאיה של אמנות? זה שיש בו חשיבות ויש בו ערך" מערכות היצוג האחרות... באמנות הצילום לעולם לא אוכל להכחיש שהדבר היה שם. יש כאן הצבה כפולה: של המציאות ושל העבר ושני היבטים מחוברים זה לזה. ומאחר שאילוץ זה קיים רק לגבי הצילום, עלינו לראות בו, על דרך הצמצום, את התמצית, הנואימה של אמנות הצילום... הנואימה של הצילום תהה איפה זה היה' או שוב: מה שאין להשיבו. שום דיוקן מצויר, בהנחה שהוא נראה לי 'אמיתי' לא יוכל לאלצני להאמין שנושאו קיים באמת".

רולאן בארת⁷

הלאה. זה חוסך זמן! אבל אני לא מאמין שביט-ספר או מורה יכול להפוך אמן כזה לאמן אחר. כל אלה שהייתי מורה שלהם, ויש הרבה כאלה היום, היו יוצאים בדיוק אותו הדבר גם בלי שאני אלמד אותם, ואני לא אומר את זה בצניעות. אני משוכנע שכל אחד היה עושה בדיוק אותו הדבר. אני מאמין בזה. ואלה שלא יצא מהם שום דבר, היה יוצא מהם אותו הדבר.

מה המשמעות של לימוד טכניקה והבניית ידע באמנות?

מה זה טכניקה בצויר? מה זה "הבסיס"? אתם רוצים ללמוד אמנות מן "הבסיס"? תנו לכל תלמיד מערה, שיצייר 40 אלף שנה ממותות, אחר-כך תן לו לעשות ויטראז'ים בכנסייה... מה זה "הבסיס"? אין בסיס! זה שכביכול הציור הריאליסטי המדויק הוא הבסיס, זה לא נכון. זה לא בסיס לשום דבר. אם הבסיס הוא היסטורי אז בבקשה - ממותה! כמורה, כמדריך, הפכתי את הסדר: בשלב הראשון אמור האמן הצעיר, הנמצא בראשית דרכו, לברר מיהו, מה יש לו לבטא, מה השאלות שעליו לשאול את עצמו, ורק בשלב השני, כשיתחיל להסתמן אצלו כיוון, ילך וילמד את הטכניקה הרלוונטית.

כדי לשפוט, אתה בכל זאת צריך איזשהו ידע נרכש או מוכח.

בוא ניקח לרגע את המושג "שיפוט". אני בפירוש נגד שיפוט באמנות! אני טוען שאי-אפשר לשפוט אמנות, ואין הצדקה לכך. שיפוט זה כשאתה קובע אבסולוטית, ויש לזה אימפקט כלכלי ומעשי. למשל, כשאתה יושב בוועדת קבלה ושופט מי יתקבל ומי לא. כשאתה יושב בוועדת מלגות או פרסים, זה שיפוט. אני מעולם לא השתתפתי בזה. אני לא מוכן לשפוט. זה

מציג את הסקיצות בתערוכה דידיקטית, באופן פדגוגי מעניין אותי אין רמברנדט עבד, אבל לא הייתי מציג את זה כאמנות. הזכרנו את הצייר ג'קסון פולוק. בעיני, פולוק זאת לא אמנות. אותי פולוק משעמם עד מוות! בעיני הוא אפילו לא דקורציה - כלומר אפילו לא הייתי עושה מגבות מפולוק. פולוק בחייו, כאדם, היה חשוב מאוד מבחינת קידום רעיונות אמנותיים כמו ה-"Action Painting". אגב, הציור שלו הוא גם לא "Action Painting". זה אבסטרקט לירי משעמם שלא מקנה לי חוויה רוחנית אמנותית.

במוסיקה יש איזשהו רף או סף קבלה בביצוע, כשמבצעים את המוסיקה, הנגנים, המנצח, צריכים לעבור תהליך של למידה, לרכוש ידע. הכשרת מוסיקאים היא תהליך ארוך המתחיל מגיל צעיר.

כן, אבל זה משהו אחר, זה ביצוע, לא קומפוזיציה. אתה לא יכול להשוות את זה לאמנות פלסטית, אתה צריך להשוות את זה למשחק בתיאטרון, שהוא גם אינטרפרטציה, ביצוע. שם, אתה צריך לפתח את הכלים הטכניים. יגידו לך את זה גם בצויר וגם בצילום.

אני בכל אופן חושב שבצויר, כמו במוסיקה, ישנו שלב הקומפוזיציה - כתיבת המוסיקה, אבל בצויר וכמובן בצילום ישנו שלב הביצוע. עד היום רוב האמנים הם גם המבצעים את הקומפוזיציה של עצמם. בט.

אני אוטודידקט בצויר. חלק גדול מן האמנים בדור שלי, שאני מכיר ומעריך, הם אוטודידקטים, גם אם למדו. למשל, אני למדתי שנתיים צויר אקדמי קלאסי שלא נתן שום דבר ליצירה שלי, הציור שלי לא הושפע מן הלימוד הזה. אני לא יכול להגיד שלמדתי בשביל לדעת לצייר. אתה למדת צויר ובעיני היית תלמיד גרוע, זה לא אומר שהיית אמן רע, מה פתאום! זה היה מטופש להכריח אותך לעשות דברים שהם לא בראש שלך. אתה והציור זה בדיוק כמו אני והציור הקלאסי - בזבוז זמן מיותר! אולי, לך אישית, זה נתן להבין משהו על עצמך, אני לא יודע! לי, הציור הקלאסי שלמדתי, לא נתן שום דבר. אבל אני עשיתי את זה בגיל צעיר, בשנות ה-50, ידעתי שהולכים ללמוד צויר, אז למדתי.

באמנות פלסטית אתה יכול להיות אוטודידקט. מורה טוב אולי יזרז את התהליך, יעזור לך לשאול שאלות. אם אתה שואל אותי - זה אותו דבר גם במוסיקה. יש המון אנשים שלמדו לנגן על כלים לבד, כמו שיש הרבה מנצחים שמעולם לא למדו ניצוח.

נכון שבית הספר עושה יותר מהר את הסלקציה בשביל התלמיד ואם המורה הוא טוב, אז הוא יחשוב מה האישיות של התלמיד הספציפי צריכה, ומה השאלות שהוא צריך לשאול, ולאן כדאי להפנות אותו, וכך

שכתבתי על אמנות, זה לא אומר ששפטתי. הבעתי את דעתי, נקודה.

אם נחזור למכלול ההתנסויות שהיית ממליץ לתלמיד שנה א לחוות: האם באותו מכלול יכנס גם קולנוע?

לא, קולנוע זה משהו אחר. קולנוע זה מדיום אחר כי הוא עובד בזמן כמו מוסיקה. הקולנוע קשור לטקסט ולתסריט, הוא קרוב יותר לתיאטרון, וידיאו-ארט קשור יותר לאמנות, אם כי זה תחום שעומד בפני עצמו. זו אמנות חזותית עם זמן ועם טאונד, להבדיל מאמנות כמו ציור או צילום, רישום ופיסול שזו אמנות שאינה בזמן.

היו ויכוחים גדולים מאוד לגבי צילום. בזמנו היו אנשים שלא הבינו מה אני אומר ואמרו "רפי לא אוהב צילום". בדיוק להפך. אני הרי ניסיתי לומר שצילום הוא לא אמנות נפרדת, הוא אמנות חזותית לכל דבר. מה ההבדל? הטכניקה. כעסו עלי! לא הבינו אותי. למה אנחנו מדברים על ציור, קולאז' ורישום כעל אמנות אחת ואפילו מכניסים לזה את הפיסול? צילום זה אותו הדבר! זאת אומרת, זאת אמנות בדו-מימד. תמונה - picture, להבדיל מ-painting. ואז ניסיתי גם לדבר על ההבדל בין אמנות ללא-אמנות, ואני אמרתי, לא כל ציור הוא אמנות. גם לא כל צילום. יש ציור טכנולוגי, אתה משרטט מכונית... יש צביעת תריסים... זה לא אמנות! אותו דבר לגבי צילום.

אני ניסיתי להסביר שכמו שיש מאמר פובליציסטי שאינו ספרות, כך יש צילום רפורטז'י, שאין להכניסו למוזיאון. זה צריך להיות בבית העיתונאים. מי שחשב שזאת יצירת אמנות, בסדר, אבל אני אז האמנתי שלא צריך לתת לגיטימציה של אמנות לצילום שאינו אמנות, שהוא בעצם רק רפורטז'ה. אמרו: "רפי לביא לא אוהב צילום", וזה כמובן לא נכון! תראה כמה תמונות תלויות פה מראשית שנות ה-70 שיש בהן צילום. לא הבינו שאני נלחם את מלחמתו של הצילום להיות חלק מעולם האמנות - שצילום צריך להיות מוצג יחד עם ציור ופיסול ורישום, ולא לחוד. זה לא מדיום נפרד, זאת טכניקה בתוך האמנות הפלסטית. יש בצילום, בדיוק כמו בציור או ברישום - אמנות ולא אמנות. הרבה מאוד מאלה שהיו תלמידים שלי עסקו בצילום.

יש צילום טכנולוגי, יש צילום דוקומנטרי ועוד ז'אנרים שאינם אמנות. אז מה? ככה זה גם בציור, וכמו לדרבי, כמובן שלטכניקות הצילום חוקים והיסטוריה משלה.

אין צילום רפורטז'ה שיכול להיות אמנות!?

בוודאי שיכול להיות. לא, לא, לא, אתה לא תתפוס אותי. איפה צילום רפורטז'ה הוא אמנות או לא, איפה נוף סתמי של שקיעה עובר את הרף האיכותי והופך להיות אמנות או איפה הוא סתם דוקומנטציה, זה כל אחד

קובע לעצמו ומנהל המוזיאון והאוצר קובעים את זה במוזיאון. ולכן אני גם טוען שצריכה להיות רוטציה רצינית בין מנהלי מוזיאונים ואוצרים.

בעצם, ההבחנה שלך לגבי סוגי צילום אינה לפי סוג הצילום אלא לפי מה שאתה רואה?

בוודאי, כל תמונה אני דן לגופה! אם היא צילום או אם היא קולאז', ציור או רישום, אני דן אותה לגופה. ואז חלק מהן בשבילי זה אמנות גבוהה וחלק פחות.

יש עוד דבר. בראשית שנות ה-70 התפתח בארץ, בתחום האמנות, הצילום הדוקומנטרי (שנועד לתעד יצירות אמנות). למשל, אמן שחפר בורות באיזשהו מדבר ואף אחד לא בא לשם לראות. אז האמן צילם את זה, וכל צילום הוא הדפיס בכך וכך עותקים והציג את זה בגלריה. זה היה תיעוד וגם אובייקט למכירה. אני טוען: זאת לא אמנות, זו רפרודוקציה. אלא אם כן הרפרודוקציה הופכת למסר. בסדר, זה מסובך, זה לא כל-כך פשוט וזה מסובך עוד יותר עם פרפורמנס והפינג, שבהם הצילום הוא דוקומנטציה של אירוע. אני בטוח שעד היום מתהלכים הרבה מאוד בוגרי מדרשה שחושבים שהארנבת התלויה של יוזף בויס זה צילום אמנותי. והם לא מבינים, גם היום, שהארנבת היא רק חלק מתפאורה בפרפורמנס, שצולמה בסטילס, וככה היא הוצגה. אז צילום הארנבת הוא אינו אמנות, האמנות היא הפרפורמנס והצילום היה דוקומנטציה. אבל אם המטרה הסופית היא הצילום ולצורך כך מבוימת סצנה, לצרכי הצילום, אז יש לנו צילום מבוימת וזה משהו אחר. הרי גם אתה עושה צילום מבוימת!

ראיתי באחד המגזינים "יצירת אמנות" נפלאה! יושב לו איש מכוסה בשמיכה, עם מקל, ממולו ערימת עיתונים, ומרחוק, משהו שנראה כמו כלב זאב. אחר-כך התברר שזה זאב ערבות - קוויט. לקח לי המון זמן עבודה, ושיעורי-בית, לדעת שמדובר בתיעוד עבודה של בויס, ושזו תצלום מתוך פרפורמנס, שנמשך כמה ימים. זאת אומרת, שהתצלום הזה אינו יצירת אמנות.

עכשיו, אני, רפי לביא, בא ומעניק לזה אמירה אמנותית. מה קורה אז? אז גם אפשרות. התוצאה היא שהיצירה עכשיו היא של רפי לביא? אובייקט טרובה?

גם בתחומים אלה, בזמנו, לא עשו את ההבחנות. ואני קמתי וצעקתי ואמרתי "הצילומים האלה אינם עבודות של בויס או של אלן קאפרו. מה שאתם רואים זאת לא יצירת אמנות אלא דוקומנטציה של פרפורמנס ושוב אמרו: "אתה נגד צילום!". לא הבינו את מה שאמרתי, די הכרתי והציק לי.

ברגע שאתה מעמיד את האמנות על שיפוט של הסובייקט, נענ

בונו טל, תצלום, "עצוב לעזוב אותך", פורטרט עצמי, 1978. (מחווה לאורס לוטהי, 1972) "Sad to leave you", Self Portraet, 1978, Homage to Urs Luthi, 1972

"הצורות הקודמות אינן הולכות לאיבוד, בתהליך הדיאלקטי. מה שאמיתי בהן, במובן שהן מתאימות לצורך בסיסי כלשהו, נישא הלאה אל צורה עשירה ועמוקה יותר של חיים המכילה אותו, יוצאת מגבולותיו וממשיכה הלאה אל מעבר למה שהושג קודם לכן". הגל¹⁰

של טעם אישי, בעצם אתה שולל כל אפשרות לבדוק את זה מבחינה אובייקטיבית. כי זה רק קשור לטעם שלך. אבל אני אקשה ואשאל שאלה היפותטית ותיאורטית כדי לטפל במהות נוספת של הצילום. בוא נשער שיש צילום יפהפה אבל הדימוי שמוטמע בו קשה ונורא, כמו למשל התעללות בחיות, או בבני אדם. ואתה יודע, שבצילום הזה היה אירוע אמיתי, וזאת לא תמונה שעברה מניפולציה במחשב, אלא שבפועל צולמה התעללות, שקרתה במציאות. בעיניך, אין כאן הבדל? ההבדל הוא טכני. אין הבדל מהותי מבחינה זו שאני יכול לחוות חוויה אמנותית.

אבל ההבדל "הטכני" הזה, לפי דבריך, הוא מאוד משמעותי בצילום, כי מדיום הצילום "טוען" שזה אירוע במציאות, שזה דבר מציאותי. והצירוף שגויה צייר אין בו את הטענה האימננטית הזו. גויה צייר מן הדמיון.

לא, גויה לא צייר מהדמיון, הוא נעזר במודלים שהוא העמיד אותם, בדיוק כמו שאתה מביים מודלים.

ובכל זאת, יש בזה שוני ואני מתעקש עליו. זה שונה מצלם המצלם את הדברים כהווייתם.

נכון, אבל לכל טכניקה... אתה יודע, המילה טכניקה כאן היא מוקש. טכניקה, נשמע נחות, אז נגיד לכל קבוצה בתוך האמנות הפלסטית יש את העולם שלה.

אני אמשך להיות הקטגור. קח את גויה, ההוצאה להורג, עדיין זה עיבוד של המציאות על-ידי האמן.

בעיני הצילום שלך והצילום הידוע של הילדה ממלחמת וייטנאם הם אותו דבר. השנייה שבה הצלם תפס אותה, הקומפוזיציה בצילום, התנועה של הילדה שהוא, הצלם, בחר. יכול להיות שמעורב פה הרבה מקרה, יכול להיות, אבל הבחירה היתה שלו. זו הבחירה של אמן באובייקט שאותו הוא מצלם או מפסל או מצייר. אני תמיד אומר שה-"Snaps Shot" המוצלח

ביותר הוא, כשאתה עושה סרט ואחר-כך בוחר את הפריים המוצלח. זה כמובן נוגד את האידיאולוגיה של צלמי ה-"Snaps Shot". ולכן, חלק מן הצילומים שמתפרסמים לעתים בעיתון אני רואה בהם יצירות אמנות וחלק לא. מה קורה אם הצלם לא רואה בהם יצירות אמנות? לא אכפת לי בכלל. אני יכול ללכת על שפת הים ולראות מטר על מטר של חול ולומר, "איזה יופי של תבליט אבסטרקטי". אז אני האמן באותו הרגע. זה מעביר בי חוויה רוחנית - משמעות מעבר לאסתטי, בשבילי זה אמנות ולא אכפת לי מי עשה אותה.

יש בתחום הצילום הרבה תחומי התמקצעות, אותו הדבר בתחום הציור - ציור אימפרסיוניסטי לעומת הציור של אנגר. זה עולם אחר לגמרי. קח ציור אבסטרקטי לעומת ציור רנסנסי, המונה ליזה לעומת דה-קונינג. לכל תקופה יש את הייחוד שלה, אבל זה לא משנה לי, מבחינת האפשרות לקבל חוויה אמנותית. אני פתוח להגדרה, שכל דבר עשוי להיות אמנות. כשאומרים, בגלל האסלה, "כל דבר הוא אמנות", אני לא מקבל את זה. כשאומרים ש"כל דבר עשוי להיות אמנות" זה בוודאי נכון, אבל, גם צריך להגיד שכל דבר עשוי לא להיות אמנות.

הצלמים והאמנים שהתפתחו מן התפיסה של האמנות המושגית...

אני לא טוען שהם התפתחו מן האמנות המושגית. אני טוען שהאמנות המושגית פיתחה משהו חדש ואחר-כך נעשו דברים, בלי שום קשר למושגי. האמנות המושגית נתנה לצילום עצמאות, בעיקר בארץ.

ההתנגדות ששויכה לך, כלפי הצילום, היתה ...

קודם כל כהגדרה. אני נלחמתי נגד הייחוד של הצילום כגטו בתערוכות. ועובדה שבתערוכות שאני ארגנתי, "10+", או "פנים חדשות" תמיד היה צילום, אבל לא בחדר אחר, ביחד. זה לא הובן נכון. והדבר השני שטענתי, שכמו באמנות הפלסטית, גם בצילום, יש הבדל בין מה שהוא אמנות ומה שהוא שלא. לא כל צילום הוא אמנות כמו שלא כל ציור הוא אמנות. ואז אמרו, "אתה נגד הצילום".

הכלים שבהם אתה חווה צילום שווים לכלים שבהם אתה חווה ציור?

כן, כל דבר חזותי: דו-מימדי, או תלת-מימדי ואם הוא בזמן - סרט, קולנוע ווידאו-ארט וכן הלאה.

אם כך, הדיאלוג בין האמנות והצילום במדרשה נבע מתוך כך שלתפיסתך זאת אותה משפחה, כאשר לצילום, בנוסף לכן המשפחתית שנקראת אמנות, יש כל מיני ספייחים שאינם קשורים לאמנות.

כן, כמו בציור, יש ציור אופנה, ציור דקורטיבי וכו'.

הצילום ובתי הספר, לימדו, הציגו בגלריות ובמוזיאונים וכתבו בתחום - הביאה לייסודו של התחום, הגדרתו וביסוס מעמדו. אפשר לראות בשנות ה-90 איך הצילום "מתמוסס" לתוך "האמנות", כמו מתוך הפסקת מאבק, מאחר שמקומו מוגדר ומקובל. האמנות יכולה כעת לאסוף אותו אל חיקה ולהנות מגילום וממימוש הפוטנציאל ומפירות הצלחתו. הסינתיזה שבה הצילום התמזג עם האמנות העכשווית יצרה את מה שאנחנו רואים היום: ניתוח הגבולות, חוסר ההגדרות, ופעילות משותפת. קיום תערוכות שנאצרות על-ידי אוצרי אמנות (ולא אוצרי צילום) כוללות עבודות צילום רבות. אין זה אומר בהכרח, שאכן הצילום הופנם כמדיום על-ידי הדמויות הפועלות ב"שדה האמנות", "כך שהנדבך הבא ממשיך הלאה אל מעבר למה שהושג קודם".¹¹ אנחנו רואים היום הרבה פעילות המציגה צילום, אך לא תמיד מתוך הבנה עמוקה של מדיום הצילום, השפה שלו, ההיסטוריה שלו, במיוחד מצד אלה שעד לפני כמה שנים לא התייחסו/הציגו צילום בתחום פעילותם ואף דחו אותו. אי-אפשר להתייחס היום לאמנות שקוראת ומתרחשת סביבנו מבלי להבין, ללמוד, ולחקור היטב את תחום הידע של הצילום. זכרון העבר, ידיעתו והבנתו היא דרישה בסיסית להבנת ההווה. ולכן, ראוי שאי מי מחוקרי האקדמיה, או מאוצרי המוזיאונים ייענה לאתגר ויערוך מחקר היסטורי מעמיק בתחום. כתיבתי היא אך הערת שוליים מזערית לתולדות הצילום בארץ.

הערות / ביבליוגרפיה

- 1 מישל פוקו. *תולדות המיניות I, הרצון לדעת*, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, 1996, עמ' 69.
- 2 אדוארד האלט קאר. *היסטוריה מהי?*, מודן, תל אביב, 1986, עמ' 23.
- 3 מרסלו דסקל, עדי פרוש. *הרציונלי והאי-רציונלי*, אוניברסיטת בן-גוריון, באר שבע, 1975.
- 4 קאר. שם.
- 5 לוציאנו בריו. *שיחות על מוסיקה*, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל אביב, 1984, עמ' 16.
- 6 רונאלד בართ. *מחשבות על צילום*, כתר, ירושלים, 1988, עמ' 133.
- 7 שם, עמ' 97.
- 8 גדעון עפרת. *השיפוט האמנותי: קריטריונים אנטי פורמליסטיים לביקורת אמנות*, דקל, תל אביב, 1977, עמ' 110.
- 9 Henry Fucillon, *The Life of Forms in Art*, 1942, p. 10.
- 10 ראנד פלאנט. *הגל, למשכל בע"מ*, תל אביב, 1998, עמ' 42.
- 11 שם, עמ' 42.

היום, כשאתה מסתכל בגלריות ובמוזיאונים בארץ, לצורך העניין, המקום של הצילום הרבה יותר חזק ורלוונטי למה שקורה היום.

הציור בכלל, כטכניקה, הוא היום פחות רלוונטי. מה שהכי רלוונטי היום זה המיצב והווידיאו. גם לא הצילום כסטילס, אבל אני מאמין שזהו שלב מעבר לעבודת המוניטור. אני מאמין שהאמנות החזותית הופכת להיות "אמנות המוניטור", והדבר החשוב ביותר שזה יתן זה שלא יהיו יותר אורגינלים. זאת אומרת שהמחיר של האמנות יירד. כל אדם יוכל להחזיק בבית יצירת אמנות. כמו שזה קרה עם הספרים לאחר המצאת הדפוס. לא אכפת לי לקרוא ספר של טולסטוי שהוא לא כתב היד המקורי ואני חושב שזה נפלא. המשמעויות שכל דור מתעסק בהן שונות. גם הנושאים והפירושים שכל דור מתעסק בהם, משתנים.

המהות של יצירת האמנות ב-500 השנה האחרונות היתה להראות ולתאר ואחר-כך לבטא את האובייקט. במאה ה-20, האמנות מבטאת את היוצר ועד היום זה לא השתנה. האם זה ישתנה? אין לי מושג, אבל כרגע, בגלל הנושאים שבהם מתעסקים האמנים והדרך שבה הם עוסקים בזה, הם כולם מבטאים את עצמם.

"פרשנות אמיתית היא אמת בזמן T. התהליך הביקורתי משנה פרשנויות ולפיכך משנה שיפוטים, ואולם להשתנות זו בסיס אובייקטיבי". גדעון עפרת⁸

פינאלה

השיחה עם רפי לביא התקיימה בקיץ 2000 (עדיין באווירה האופורית של "שולם עלי ארץ"). אני בוחר, כאחת האפשרויות, לבחון את הדברים והתהליכים שנידונו לעיל כתהליך דיאלקטי, הגלייני. לצורות תרבותיות ככלל קיימת סכימה קבועה, מין מעגל חיים קבוע. כל זרם או ז'אנר, כאילו מציית למערכת חוקים אינהרנטית. תחילה הזרם נוסד, מובדל, מבודד ומתבסס, מתחיל בפיתוח מודעות לעצמו, מגיע אל האיוון והזיכוכ, שלב שבו הוא מובן הן על-ידי האמנים והן על-ידי הקהל, ואז ממוצה ועובר דיפוזיה אל הזרם הבא. אי-אפשר היה להגיע אל הצילום והאמנות (הסינתיזה) של שנות ה-90 מבלי לעבור את מהלך שנות ה-80 (האנטי-סינתיזה). המאבק לביסוס מדיום הצילום כתחום נפרד ומובדל בארץ, לעומת הצילום והאמנות של שנות ה-70 (תיזה), לא מן הבחינה הכרונולוגית, אלא מן הבחינה הקונספטואלית הרחבה של ראיית תהליכים היסטוריים, הבשיל לכדי הכרה בזכות אותה אנטי-תיזה. חלק גדול מן העבודה שנעשה על-ידי הדמויות הפעילות בתחום, אלה שהקימו את מגמות